

Бюджетний дефіцит, його причини, наслідки, мета, джерела покриття

Особливістю управління бюджетним дефіцитом є те, що воно полягає у визначенні його оптимальної величини. В свою чергу, він є наслідком кризових процесів в економіці держави, нестачі фінансових ресурсів в країні, сприяє збільшенню інфляції і державного боргу.

Бюджетний дефіцит – це перевищення видаткової частини бюджету над доходною, що свідчить про незбалансованість бюджету, а це в свою чергу – нестача бюджетних коштів для фінансування потреб держави у плановому році.

Дефіцит бюджету за сутністю відображає **об'єктивні економічні відносини** між учасниками суспільного виробництва щодо додаткової мобілізації доходів для використання бюджетних коштів згідно з функціями держави. Бюджетний дефіцит виступає в двох формах: активна і пасивна (рис. 2.7).

Таким чином, бюджетний дефіцит є одним із макроекономічних показників, який характеризує економічний розвиток країни, її стійкість, економічну безпеку, та визначає його роль у системі державного регулювання.

Рис. 2.7. Економічна сутність бюджетного дефіциту

Важливе значення в ефективності та дієвості системи формування та фінансування бюджетного дефіциту займає забезпечення правової бази для визначення джерел його покриття. Усю правову базу можна умовно поділити на такі групи:

- 1) Група законодавчо-правових актів, які визначають загальні тенденції формування бюджетного дефіциту, його критичні розміри відповідно до економічного розвитку країни.

- 2) Закони, постанови, які регулюють структуру, порядок, умови, терміни, види, бюджетного дефіциту, тобто визначають порядок його формування і фінансування.
- 3) Правові акти, які регулюють питання залучення ресурсів із внутрішніх фінансових ринків для покриття бюджетного дефіциту з метою стимулювання і розвитку виробничо-господарської діяльності.
- 4) Правові акти, що регулюють питання залучення ресурсів із внутрішніх фінансових ринків, тобто отримання кредитних ресурсів зі світового ринку позикових капіталів для фінансування державних програм. Значна частина правової бази, яка стосується цієї проблеми, охоплює безпосередньо угоди між урядами іноземних держав, міжнародними фінансово-кредитними організаціями та Україною щодо надання позик. Цей складник містить правову базу, яка регулює питання, пов'язані з отриманням, використанням ресурсів, сплатою доходів і погашенням заборгованості, і визначається відповідно до законодавчої бази країни-кредитора та країни-боржника.

Бюджетний Кодекс передбачає можливість прийняття Державного бюджету України, а також бюджету АРК та міських бюджетів на відповідний бюджетний період з дефіцитом виключно у разі наявності обґрунтованих джерел фінансування дефіциту відповідного бюджету. Таким чином, законодавство встановлює виключний перелік бюджетів, що можуть бути прийняті з дефіцитом і межі повноважень органів державної та муніципальної влади. Так, у ст. 14 Бюджетного кодексу зазначено, що прийняття Державного бюджету України або бюджету Автономної Республіки Крим, міського бюджету на відповідний бюджетний період з дефіцитом дозволяється у разі наявності обґрунтованих джерел фінансування дефіциту відповідного бюджету з урахуванням особливостей, визначених статтею 72 Кодексу.

Джерелами фінансування дефіциту бюджету згідно ст. 15 Бюджетного Кодексу визнаються: державні внутрішні та зовнішні запозичення, внутрішні запозичення органів влади Автономної Республіки Крим, внутрішні та зовнішні запозичення органів місцевого самоврядування із дотриманням умов, визначених цим Кодексом.

Відповідно до діючої бюджетної класифікації здійснення платежів на фінансування бюджетного дефіциту, в тому числі виконання державних боргових зобов'язань перед кредиторами щодо погашення основної суми боргу або погашення державних боргових зобов'язань у разі вступу в силу державних

гарантій, реструктуризації, визнання боргу відображається у розділі НІ "Класифікація фінансування бюджету" та розподіляється за типом кредитора і за типом боргового зобов'язання.

Законами про Державний бюджет України затверджується фінансування Державного бюджету України лише за типом боргового зобов'язання, тобто, за коштами, що використовуються для фінансування дефіциту або профіциту, і не затверджується фінансування Державного бюджету України за типом кредитора, тобто, за категоріями кредиторів або власників боргових зобов'язань, що не відповідає статті 11 Бюджетного кодексу України. При цьому звітність про фактичне фінансування бюджету надається Держказначейством України як за типом боргового зобов'язання, так і за типом кредитора.

Отже, в Україні не створено цілісної системи законодавчого забезпечення регулювання витрат з обслуговування і погашення державного боргу.

Причини виникнення бюджетного дефіциту:

- – розбалансованість та кризові явища у функціонуванні економіки;
- – непослідовність в інвестиційній та інноваційній політиці держави;
- – падіння доходів держави в умовах фінансової кризи;
- – неефективність фінансово-кредитних зв'язків;
- – політична криза;
- – недосконалість законодавчої бази;
- – нецільове та неефективне використання бюджетних коштів;
- – інфляційні процеси в країні;
- – зростання боргу (зовнішнього, внутрішнього);
- – зростання обсягів тіньової економіки;
- – низький рівень життя громадян;
- – надзвичайні обставини тощо.

Основні ***класифікаційні ознаки*** видів бюджетного дефіциту наведені на рис. 2.8.

Показник рівня бюджетного дефіциту розраховується у відсотках до валового внутрішнього продукту, також може визначатися у відсотках від видатків державного бюджету. За методикою Міжнародного Валютного Фонду допустимий рівень бюджетного дефіциту для країн-боржників МВФ дорівнює 7-8 %. У світовій практиці припустимими рівнями бюджетного дефіциту

вважаються наступні показники: 2-3 % від ВВП; 5 % від національного доходу та 10 % видатків державного бюджету .

В Україні граничний розмір дефіциту державного бюджету встановлюється Верховною Радою України під час затвердження закону про державний бюджет на наступний рік.

Рис. 2.8. Основні класифікаційні ознаки видів бюджетного дефіциту

В сучасних літературних джерелах відображаються різноманітні показники, що класифікують бюджетний дефіцит. Думка науковців суттєво відрізняється у трактуванні класифікаційних ознак бюджетного дефіциту' (від 3 до 8 ознак). Найбільш вичерпною та деталізованою є класифікація, що наведена на рис. 2.9.

У фінансовій системі України не менш складною проблемою є забезпечення процесу оптимізації джерел фінансування дефіциту бюджету. В Бюджетному кодексі України визначена система фінансування дефіциту бюджету, що розроблена відповідно до вимог МВФ (рис. 2.10).

За сучасних умов фінансового стану України, одним із основних джерел покриття дефіциту бюджету є зовнішнє фінансування. Причинами даного факту є виснаження внутрішніх активів держави, зменшення дохідної частини бюджету або збільшення його видаткової частини.

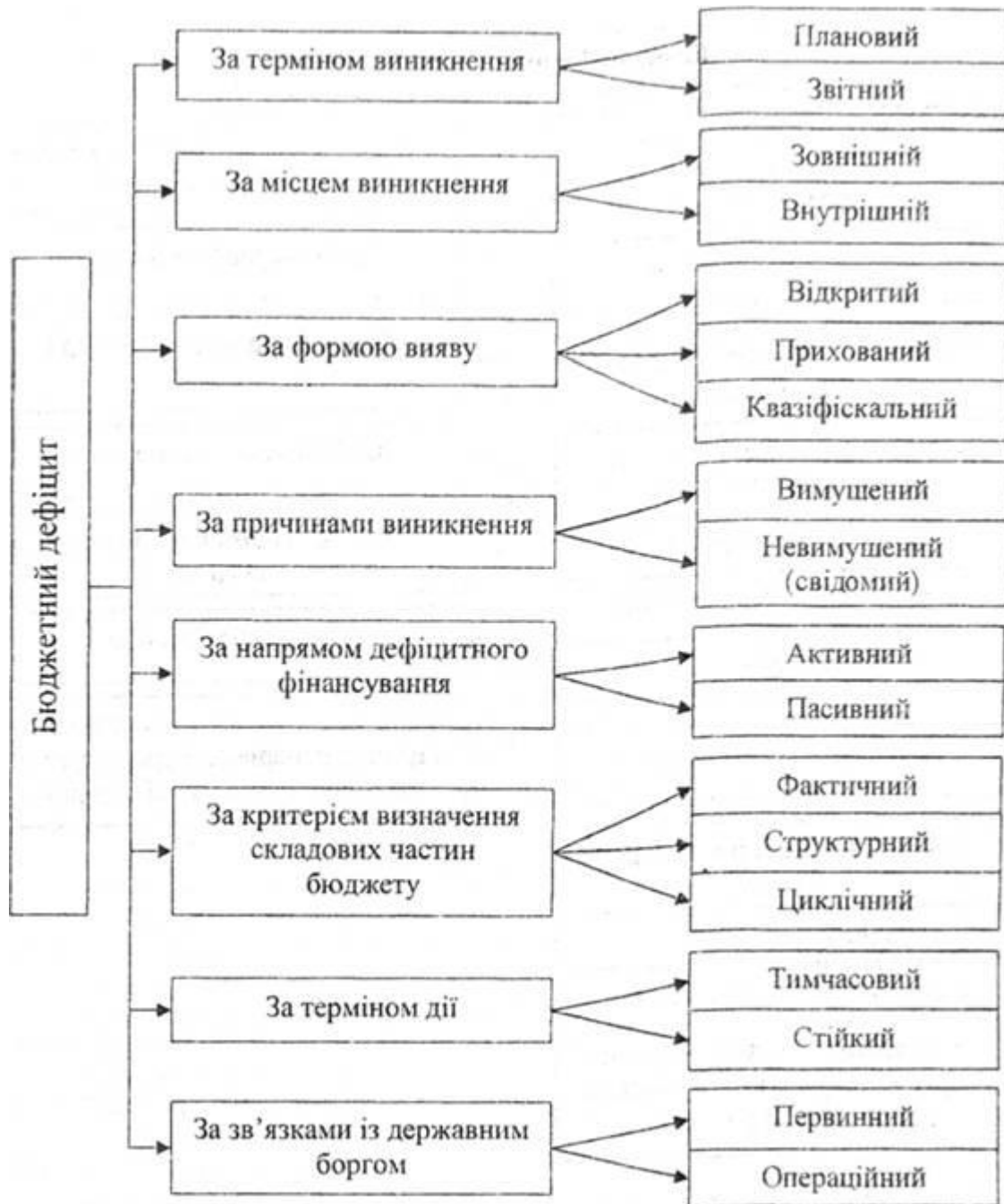

Рис. 2.9. Класифікація бюджетного дефіциту

Елементи фінансового механізму управління бюджетним дефіцитом, основні з яких – податкові та бюджетні інструменти – мають діяти узгоджено з методами управління дохідною та видатковою частинами Державного бюджету України, що дасть змогу підвищити ефективність фінансового механізму формування та фінансування бюджетного дефіциту. Дієвість процесу управління бюджетним дефіцитом визначена поєднанням і взаємоузгодженням управлінських й організаційних функцій фінансового механізму з бюджетними і податковими інструментами регулювання дефіциту (рис. 2.11).

Рис. 2.10. Класифікація фінансування бюджету: підхід МВФ

Проблема дефіцитності бюджету є досить актуальною для України. Класичними напрямками скорочення дефіциту бюджету є збільшення доходів бюджету, зменшення його видаткової частини, зовнішні і внутрішні запозичення, емісійний дохід. Проте необхідно враховувати позитивні і негативні заходи застосування кожного з них та виробляти всередині кожного з цих інструментів ефективні заходи по стимулюванню зменшення дефіциту бюджету в Україні.

Рис. 2.11. Схема фінансового механізму управління бюджетним дефіцитом

Скорочення обсягів бюджетного дефіциту насамперед пов'язане з удосконаленням системи доходів бюджету та механізму їхньої мобілізації. На загальнодержавному рівні доцільно модернізувати структуру доходів бюджету. Основними напрямками зміцнення доходної бази бюджетів могли б бути:

розширення податкової бази, збільшення кількості платників податків, зниження податкового навантаження, спрощення механізму адміністрування

податків, стабілізація нормативно-правової бази та прийняття нового Податкового кодексу України; поступове скорочення податкових пільг; попередження ухилення від сплати податків, інших податкових правопорушень та виникнення у суб'єктів господарювання податкового боргу.

Вирішальне значення у системі заходів, спрямованих на зменшення бюджетного дефіциту має реструктуризація видаткової частини бюджету. До основних заходів цього напрямку доцільно віднести такі: бюджетні кошти, які спрямовані на розвиток економіки бажано використовувати на напрямках, що вирішують завдання структурної перебудови економіки, визначають науково-технічний прогрес, приносять прибуток, або мають вирішальне значення у суспільному виробництві чи споживанні; обґрунтовану розробку окремих бюджетних програм з врахуванням можливості використання для їхнього фінансування власних надходжень; удосконалення механізму планування і фінансування видатків з урахуванням науково-обґрунтованих фінансових нормативів бюджетного забезпечення, фінансових норм, які доцільно розробити найближчим часом; скорочення та оптимізація непродуктивних видатків; ліквідація необґрунтованих економічних і соціальних пільг; коректування трансфертної політики; запровадження жорсткого режиму економії.